

Bálint Gábor (1967) könyvtáros az ELTE Angol-Amerikai Intézetében. Több tanulmánya jelent meg a 20. századi könyvtörténet témaköréből. Martialis verseinek fordításával lassan tizenöt éve foglalkozik.

Legutóbbi írása az *Ókorban*:
Martialis: Ajándékok könyve
(2007/3).

Martialis *Nyeremények könyve*

Marcus Valerius Martialis 84 vagy 85 decemberében, a rómaiak talán legkedvesebb ünnepe, a Saturnalia előtt jelentette meg együtt a *Xenia* (*Ajándékok könyve*) és az *Apophoreta* (*Nyeremények könyve*) című versgyűjteményét. Az előbbiben az ünnepek alkalmával küldözgetett ajándékokat, az utóbbiban pedig a nagyszabású lakomákon a vendégeknek kisorsolt nyereménytárgyakat sorolja fel, jeleníti meg egy-egy címmel ellátott disztichon. Míg az ajándékokról szóló verseket el lehetett küldeni azokkal együtt, a nyereményekről szóló versek egyszersmind akár sorsjegyekként is szolgálhattak. A *Xenia* verseiben főleg étel- és italféleségek szerepeltek, az *Apophoreta* pedig zömében különböző használati és dísz tárgyakat tartalmaz. Nem egyszerűen bemutatja ezeket a tárgyakat (erre nem is volt szükség, hiszen a rómaiak számára valamennyi ismerős volt), inkább csak megjegyzéseket fűz hozzájuk, igen gyakran magát a tárgyat beszélgeti, és előfordul, hogy a nyertessel viccelődik, pl. amikor feltételezi, hogy a fésűt éppen egy kopasz ember nyeri meg (25).

Ahogy a bevezető versben írja, „Kaphat felváltva a gazdag / vendég és a szegény sok nyereményt, ami jut”, vagyis e könyvben felváltva szerepelnek az egymással valamiképpen összetartozó drágább és olcsóbb tárgyak. Esetenként a versek párosítása kézenfekvő: a 89. disztichonban egy nagy értékű citrusfa asztal jelenik meg, a 90-esben egy sokkal olcsóbb, egyszerű juharfából készült asztal – pontosabban csak az asztallap, amelyet így rá lehetett tenni a meglévő lábakra: a rómaiak kedvelték a cserélhető tetejű bútorokat. Előfordul, hogy az olcsóbb tárgy nem más, mint a drágább egy kisebb része: a 71-est húzó lakomavendég egy malacot kap ajándékba, de a 72. vers már csak egy szál kolbászt ér. Ugyanígy a 165. vers a lantról szól (és az utána következő is: Martialis néha megdupláz egy-egy epigrammát), majd a 167-esben pusztán a lant pengetőjét lehet megnyerni.

Előfordul, hogy a két tárgy verseng egymással: a fröccskészítésnél használt fémszűrő (103) büszkélkedik, hogy őt csak a nemes borokhoz illik használni, a többihez jó a vászonszűrő is, majd e vászonszűrő vág vissza (104), hogy végeredmény ugyanaz, akármi-ből is készült a szűrő. Gyakran az összefüggés nehezebben érthető, pl. a 203. vers hispaniai táncosnőt ígér, míg a következőben a Cybele-papok által használt kis cintányért lehet nyerni: az összefüggés természetesen az, hogy a táncosnő is egyfajta kisebb cintányért használ kasztanyettaszerűen produkciója közben. Viszonylag könnyebb felfedezni a kapcsolatot a „hivatásos” bolond (210) és egy birkafej (211) között: mindkettőbe ugyanannyi értelem szorult... Ezek után, hogy a – milliomosoknál divatból tartott – hivatásos atléta (201) az idomított majommal (202) kerül párba, nem is meglepő.

Jó néhány vers sorrendje felcserélődött az évszázadok során, a kiadások ezeket igyekeznek visszailleszteni a megfelelő helyre. Ennek ellenére találhatunk több tárgyat is a könyvben, amelynek nincs párja, ilyen pl. a 144. versben szereplő szivacs, vagy a 119-esben lévő éjjeliedény. Ugyanakkor a kadból kovácsolt sarló (34) mellé jól illene az olló (36), de közbeékelődik egy kisbalta. Néhány esetben tehát még lehetséges lenne a versek egymásutánjának átrendezése, és így a magányos darabok számának csökkentése (alighanem egy tárgy így is társtalan maradna), amennyiben teljesen biztosak lehetnének abban, hogy Martialis következetesen végigvitte a verspárosításokat.

Ahogy az *Ajándékok könyve*, úgy ez a gyűjtemény is aranybánya a mindennapi római élet iránt érdeklődőknek. A művelődéstörténész számára pl. igen becsesek a könyvtelkecseket bemutató disztichonok: ezekből tudhatjuk meg, hogy többek között a Livius-kivonatokat már pergamenen, kódexformában is árulták, ahogy a teljes Homéroszt vagy Vergiliust – s ez utóbbi költőnek az arcképe is látható volt a kötetben.

Bár az *Apophoreta* Martialis harmadikként megjelent műve, a modern kiadások a későbbi tizenkét epigrammáskönyv után teszik mint tizennegyediket. Az alábbi fordítások és jegyzeteik Shackleton Bailey kommentáros kiadása (Loeb Classical Library, 1993) alapján készültek.

Bálint Gábor

XIV. 1.

Most, hogy háziköpenyt húzott a lovag, s a szenátor,
s felteszi kis süvegét Juppiterünk maga is,¹
s kockázik, nem ijed meg a rendőrtől sem a szolgál,
bár a közelben a kis tó vize jéghideg ám:²
Vedd eme sorsjegyeket. Kaphat felváltva a gazdag
vendég és a szegény sok nyereményt, ami jut.
„Ez csupa ostobaság! Még viccnek is ócska az összes!”
Ó, ki ne tudná ezt? Van ki tagadja talán?
Ám tehetek jobbat, Sátornus, e nedves időkben³
(mit csereként a saját sarjad adott teneked)?⁴
Verseljem Thébát, Tróját, vagy a csalfa Mycéné?⁵
„Játssz a dióiddal.”⁶ Veszteni nem szeretek.

XIV. 2.

Bárhon kívánod, befejezheted ott is e könyvet:
mert itt minden vers kétsoros egyszerűen.
S címet mért adtam nekik, azt is tudni szeretnéd?⁷
Hogyha csak átfutnád, akkor a cím is elég.

XIV. 3 Citrusfa írótablák

Hogyha mi nem lennénk e kicsiny táblákra hasítva,
drága teher lennénk Líbia négy agyarán.⁸

XIV. 4. Ötös írótablák

Boldog a gőzölgő bikavérben az udvari oltár,
hogyha ilyen táblán kapja a gazda a hírt.⁹

XIV. 5. Elefántcsont írótablák

Gyenge szemed hogy az ócska viaszt lesvén ne romoljon,
írj elefántcsonton szép betűket feketén.

XIV. 6. Hármás írótablák

Mindjárt nem hiszed azt, hogy e tábla csupán kis ajándék,
hogyha barátnőd így küldi a hírt: idejön!

XIV. 7. Pergamenes táblák

Azt hiheted, viasz ez – de e táblát pergamenezték.
Hogyha te újat akarsz írni, töröld a lapot.¹⁰

XIV. 8. Miniatur írótablák (*Vitelliana*)¹¹

Nem nézett bele még a lány, de tudja
hogy mit mondhat e kis vitelliána.

XIV. 9. Ugyanaz

Mert kicsinek látsz, azt hiszed, egy széplány csak a címzett?
Tévedsz: pénzt is tud kérni e tábla, bizony!¹²

¹ Ahogy a Saturnalia idején szokás, Domitianus császár is felveszi a *pileust*, a szabadság jelképét.

² Saturnalia alkalmával elkövetett csíny volt az emberek vízbemártása.

³ Értsd: bortól nedves időben.

⁴ Iuppiter (Zeusz) kárpótlásul az elfoglalt égi trónjáért adta apjának Saturnusnak (Kronosznak) a Saturnalia napjait.

⁵ Korabeli költők kedvenc mitológiai témái. Martialis később többször is kifejezi az efféle versek iránti ellenszenvét.

⁶ Szokás volt pénz helyett diókkal kockázni.

⁷ Akkortájt nem volt szokás címeteket adni a verseknek. Martialis is csak ebben a két könyvében tér el ettől, ezért külön meg is magyarázza.

⁸ Elefántagyardból gyakran faragtak asztallábat, mint ahogy a citrusfából asztallapot. Lásd 89. vers.

⁹ A császár ilyen díszes írótablákon küldte meg a magasabb tisztségekre szóló kinevezéseket. Ilyenkor az illető természetesen hálaáldozatot mutatott be az isteneknek.

¹⁰ Míg a viasztáblákon a *stylus* hegyes végével írtak, s a tompább végével pedig elsimitották a viaszt, ha elrontották a szöveget, addig a pergamennel bevont táblákra tintával írtak, és szivaccsal tudták letörölni.

¹¹ A készítőjéről elnevezett termék.

¹² Vagyis nemcsak randevúra hívó szerelmesleveleket írtak ilyenén (ahogy az előző versből kitűnik), hanem kölcsönt is kérhettek rajtuk.

¹³ Egyrészt mert a papirusz valóban drága volt, másrészt a megajándékozott megmenekült a versek olvasásától. Vö. továbbá Catullus Suffenus-versével, carm. 22.

¹⁴ A megszólítás miatt.

¹⁵ A rómaiak kétféle kockát ismertek. A *talus* eredetileg a háziállatok bokacsontjából készült, s formája miatt csak négy lapja volt, a másik kettőn, lévén gömbölyűek, nem állt meg a kocka. Egyszerre négy ilyen kockával dobta, és a legjobb dobás (*venus*) az volt, amikor mind a négy különböző értéket mutatott. A legrosszabb (*canis*) az volt, amikor mindegyik kockán az egyes volt felül.

¹⁶ A *tessera* a maival megegyező játékkocka volt. Egyszerre kettővel dobta, s olykor igen nagy tételekben játszottak.

¹⁷ Az ún. *turricula* különleges módon kiképzett eszköz volt, amely lehetetlenné tette a dobásnál a csalást.

¹⁸ A rómaiak is ismerték az olyan összecukható játéktáblákat, amelynek két oldalán két különböző játékot lehetett játszani. A felső valószínűleg a *backgammon*hoz (trik-trak, ostábla) hasonló, míg az alsó inkább dáma- vagy sakkszerű lehetett, ahol az ellenfél bábuinak levétele volt a cél.

¹⁹ Az előző versben említett táblán játszható játék bábu.

²⁰ Mert ha a kockázás során elvesztette valamennyi dióját, verést kapott – vagy ha egy fiúszereőről van szó, akkor mást.

²¹ Hiszen az iskolában amúgy is szüksége van rá.

²² Természetesen a rómaiak is Kínából importálták a selymet.

XIV. 10. Tiszta papiruszlapok
Távolról se csupán csekély ajándék,
hogya tiszta papírt ad egy poéta.¹³

XIV. 11. Levélpapirusz
Küldheted ezt idegennek akár, vagy régi barátoknak:
„kedves” mindenki ennek a lapnak, ugye?¹⁴

XIV. 12. Elefántcsont doboz
Ebbe ne rakj egyebet, pusztán csak sárga aranypénzt.
Mást ne tegyél. Az ezüst rossz fadobozba való.

XIV. 13. Fadoboz
Hogyha akadna akármi netán dobozom fenekén, úgy
ő az ajándék. Nincs semmise? Úgy a doboz.

XIV. 14. Elefántcsont kockák¹⁵
Hogyha a négy kockád más-más részével esik le,
akkor ajándékom nem kicsi lesz teneked.

XIV. 15. Játékkockák¹⁶
Ebben a játékban kevesebb kockát dob az ember,
mint ama másiknál. Ám nyeresége nagyobb.

XIV. 16. Kockázó pohár¹⁷
Hogyha az álnok kéz hamisan dobna el a kockát,
rázza pohár fenekén – és csak a jobb ima dönt.

XIV. 17. Játéktábla
Dupla hatost dobjál, ha a felső részem a táblád,
és két bábu között vész el a másszinü – lent.¹⁸

XIV. 18. Játékbábuk
Hogyha csatázni akarsz táblán zsoldosatonákkal,
íme az ellenség és te: üvegfigurák.¹⁹

XIV. 19. Dió
Kis dolog ám a dió, hiheted, de veszélyes ajándék:
sok fiu hátsója eshetik áldozatul.²⁰

XIV. 20. Tolltartó
Tolltartót kaptál. Ne feledd tollal telerakni.
Nagyját megtettem – semmi a többi neked.

XIV. 21. Írószertartó
Írószertartó: fémből van benne a *stylus*.
Nem kis ajándék ez, hogyha fiúnak adod.²¹

XIV. 22. Fogpiszkálók
Masztixfából jobb. De ha nincs ilyened, ne feledd, hogy
fogsorodat tollal is kipucolhatod ám.

XIV. 23. Fülpiszkálók
Hogyha netán a füled makacsul viszketne a zsirtól,
itt van az élvezetes fegyvered ellene, fogd.

XIV. 24. Hajtű
Hogy hajolaj be ne kenje a drága selyemtunikádat,²²
tartsa a feltűzött fürtjeidet meg e tű.

XIV. 25. Fésű

Szépen megfogazott puszpángfából van e fésű –
ám mire jó, amikor nincs haj a tar fejednen?

XIV. 26. Póthaj

Germán tajtéktól szineződik a teutoni hajsza.
Jobb ha a rabszolgák fürtje virít fejednen.²³

XIV. 27. Hajfestő labdac

Ősz hajadat be szeretnéd festeni még, öregasszony!
Mattiacum-labdacs²⁴ kéne? Kevés a hajad!

XIV. 28. Napernyő

Fogd e napernyőt: ez véd téged a napsugaraktól.
S fújhat a szél, hiszen ez védelem ellene is.

XIV. 29. Széles karimájú kalap

Pompeius-színházban ülök, fejemen kalappal:
nem húzhatják fel szélben a ponyvatetőt.²⁵

XIV. 30. Vadászlándzsák

Vadkant átszúrják, az oroszlánt megsebesítik,
medvét meg ledöfik ők – ha erős a karod.

XIV. 31. Vadászkés

Félsz, hogy hosszú agyar lándzsádat félreütötte?
Kurta vadászkéssel szúrd le a kant sebesen.

XIV. 32. Tiszti öv rövid karddal

Dísz a harcosnak, tisztség mutatója e fegyver:
méltóképpen majd egy tribunust övez ez.

XIV. 33. Tőr

Tőr, melyen egy kis kör jól látszik a görbe barázdán.
Sistergett, amikor érte a hús Salo-víz.²⁶

XIV. 34. Kardból kovácsolt sarló

Meggörbültem Urunk tartós békéje után²⁷ én:
földműves használ most, nem a zord katona.

XIV. 35. Kisbalta

Egyszer adósságot törleszteni dobra került és
épp négyszázezerért vette meg ezt valaki.²⁸

XIV. 36. Borbélyszerszámok

Borbélyszerszámok neked: ez jó lesz a hajadnak,
míg körmödnek emez, s itt van az arckaparó.²⁹

XIV. 37. Könyvtok

Tokban tartsd, szorosan tekerve könyved,
vagy férget s molyokat nevelsz csak ebben.

XIV. 38. Írónád

Írónádat küld papirodnak a memphisi tájék.
Más mocsarokból jött nád a tetőkre való.

XIV. 39. Éjjeli lámpa

Én, s a kis kerevet vagyunk tanú csak.
Tedd meg, bármit akarsz ma – hallgatok majd.

²³ A germán törzsek habzó okkerrel festették vörösre a hajukat. Rómában az északról származó rabszolgák levágott haja kedvelt paróka-alapanyag volt.

²⁴ Mattiacum: a mai Wiesbaden. Az itteni okkerből hajfestéket készítettek.

²⁵ A színházak, amphitheatrumok nézőtere fölé gyakran húztak ki ponyvákat a nap ellen védelméül.

²⁶ Martialis itt „hazai” ajándékot ír le: a hidegvízű Salo, a költő szülőhelye, Bilbilis mellett folyt. Itt fegyverkovácsok működtek, az emblémájuk egy kis kör volt, amely jól látszott a tőr edzés közben keletkezett ereztén.

²⁷ Domitianus császár 84-ben győzelmet aratott Germaniában.

²⁸ Nem tudjuk, mi kerülhetett ennyi pénzbe egy kisbaltán. Talán valami híresség gyermekkori játékaról lehet szó, esetleg egy ilyen alakú ékszerről. Lehetséges, hogy ez az epigramma nem is ezen a helyen volt eredetileg, ugyanis az előző versben említett sarló és az utána következőben szereplő borbélyszerszámok jól összeillenek, mint gazdagnak és szegénynek való ajándékok.

²⁹ Vagyis olló, körömmoló és borotva.

- ³⁰ A fagyúgyertya a legolcsóbb világítóeszköz volt, ezért mondták rá, hogy a drága lámpások szolgálója.
- ³¹ A *candelabrum* a *candela*, vagyis „gyertya” szóból ered.
- ³² Azért hívták hármast labdának, mert általában hárman játszottak vele: az egyik kézzel elkapott labdát a másik kézzel kellett továbbdobni. Lehetséges, hogy az utolsó sor „továbbadás” szava nemcsak arra utal, hogy aki nem tud a labdával bánni, az ajándékozza el, hanem magában a játékban használt kifejezés is.
- ³³ Hasonló a mai strandlabdához.
- ³⁴ Az atlétákat (*draucus*), akárcsak a rabszolgafiúkat, szexuális célból is tartották.
- ³⁵ A régi rómaiak nem becsülték sokra az öncélú sportot.
- ³⁶ Az ókorban a sportolók edzés előtt bekenték magukat.
- ³⁷ Edzés után természetesen le kellett kaparni a bekent testről a küzdőtér homokját, ahogy a híres görög szobrász, Lüszipposz *Apoxiomenoszán* is látjuk.
- ³⁸ Martialis a sor második felét saját korábbi verséből idézi: *Látványosságok könyve* 11. 4. Feltűnhet az olvasónak, hogy a két összetartozó tárgy közül ezúttal a drágább került a második helyre, tehát lehetséges, hogy a két vers sorrendje felcserélődött. A kutatók azonban a helyükön hagyják őket, pl. azzal az indokkal, hogy az utóbbi tárgy egy játék-orr-szarvú szintén bikaszarvból faragott része csupán.
- ³⁹ A vers jó példa arra, hogy esetenként milyen családi viszony alakulhatott ki a házban élő rabszolgák és uruk között.

- XIV. 40. Fagyúgyertya
Lámpás szolgálénya³⁰ most tiéd lett.
Ő elűzi az éjt is, éber őrszem.
- XIV. 41. Többágú lámpa
Bár bevilágítják a szobáid a lángjaim, és több
ágot hordozok: egy lámpa vagyok magam is.
- XIV. 42. Viaszgyertya
Fogd e viaszgyertyát: ez fényt adhat neked éjjel,
mert minden mécseset elhagy a szolgálégény.
- XIV. 43. Nagy bronz gyertyatartó
Már nem gyertyákat tartok, de nevem marad ez már:³¹
mécseset nem használt régen az egyszerű ős.
- XIV. 44. Fa gyertyatartó
Láthatod, én fából vagyok. Így lángomra ügyelj jól:
egyszer csak nehogy egy jókora gyertya legyenek!
- XIV. 45. Tollal tömött labda (*paganica*)
Jó ez a labda. Mivel van tömve a belseje? Tollal.
Hogyne a rongy szorosabb, s persze puhább az üres.
- XIV. 46. Hármast labda
Hogyha te jól tudsz bánni velem balkézzel is, akkor
megtarthatsz. De ha nem... Addsz tovább, te paraszt!³²
- XIV. 47. Felfújtt labda³³
Hátrább, ifjúság! Gyengébb koroké ez a játék:
más ne dobálja, csupán kisgyerekek s öregek.
- XIV. 48. Rongylabda (*harpasta*)
Atlétád ügyesen kapdossa el ezt a homokban.
Kurta, erős nyaka van, sok hiu munka után.³⁴
- XIV. 49. Súlyzók
Mért pazarolnád el buta súlyzókkal sok erődet?
Menj ki a szőlőbe: férfiasabb, ha kapálsz.³⁵
- XIV. 50. Bőrsüveg
Fényes fürtjeidet félted, be ne kenje a sportzsír?³⁶
Átizzadt hajadat bőrsüveged fedti el.
- XIV. 51. Bőrkaparó
Pergamon adta. Kapard le a görbe vasával a bőrdöd,³⁷
s így ritkábban adod majd mosodába ruhád.
- XIV. 52. Illattartó szarv
Nemrég egy bika homlokán viselt még –
ám akár rinocérosz, azt hihetnéd.
- XIV. 53. Rinocérosz-szarv
Látványosságként bemutatta homokja Urunknak
ezt a vadat, s tudjuk: egy bika bábu neki.³⁸
- XIV. 54. Csörgő
Hogyha picsog s nyakadon lóg rabszolgád csemetéje,³⁹
ezt add csak neki, hadd rázza a gyenge keze.

XIV. 55. Ostor

Nincs értelme neked folyton használnod az ostort,
hogya a bíborklub adta eléd a lovat.⁴⁰

XIV. 56. Fogpor

Hozzád semmi közöm! Leány fogyasszon!
Műfogát kipucolni nem szokásom!

XIV. 57. Arábiai dióbalzsam

Ez, mit Vergilius nem verselt meg, se Homerus,⁴¹
csak két részből áll: szimpla olaj – s a dió.

XIV. 58. Aphronitrum

Ej, te paraszt, teneked semmit se jelent e görög szó?
Sziksóhab vagyok én: *aphronitrum* görögül.⁴²

XIV. 59. Gileádi balzsam⁴³

Íme a balzsamom: ezt használja csupán, aki férfi!⁴⁴
Cosmusi⁴⁵ kenceficét kenje magára a nő!

XIV. 60. Babliszt-kenőcs

Hogyha a Stephanos-fürdőt⁴⁶ nappal keresed fel
és a hasad csupa ránc,⁴⁷ jól jön e szer, nagyon is.

XIV. 61. Szarulámpa

Lámpa vagyok, vezetőd lehetek: zárt térben aranyfény.
Biztonságban tud égni ölemben a láng.⁴⁸

XIV. 62. Hólyaglámpa

Nem szaruból vagyok én, de azért tompább-e a fényem?
S hogy hólyag vagyok, azt látja a szembejövő?

XIV. 63. Kettős fuvola⁴⁹

Szájával szedi szét a lerészegedett fuvoláslány.
Nem kettőt fúj ő: néha csupán a felét.

XIV. 64. Nádsíp

Tán kinevetsz, hogy csak pár nádszál és viasz alkot?⁵⁰
Mint a legelső síp, éppen olyan vagyok én.

XIV. 65. Puha gyapjúpapucs

Fölvennéd papucsod, s pont nincs melletted a szolgálád?
Nem baj, szolgál se kell, felveszi lábad is ezt.

XIV. 66. Bőrfűző (mellkötő?)

Téged aligha lehet „bekeríteni egy bikabőrrel”:⁵¹
ekkora mellekhez már nem elég ez a szíj.

XIV. 67. Pávatoll-legyező

Ez, mi a csúf legyeket tovaűzi az ételeidről,
pompás páva pazar s drága farokdisze volt.

XIV. 68. Ökörfarok légycsapó

Hogyha ruhádat az út pora csúf szürkére színezné,
visszafehériti egy könnyü ökörfarok azt.⁵²

XIV. 69. Rhodusi ropogós lepény

Vétkes szolgálának ki ne verd a fogát haragodban!⁵³
Inkább add a Rhodus-béli lepényt: egye meg!

⁴⁰ A négy lóversenyklub (kék, zöld, fehér, piros) mellé Domitianus a versenyek élénkítésére két újabbat hozott létre: a bíbort és az aranyat. Ám valószínűleg annyira rossz lovaik, illetve annyira kevés pénzük volt ezeknek (maga a császár, ahogy korábban Nero és Caligula, továbbra is zöldpárti volt!), hogy alighanem pár év múlva kiszorultak a versenyekről.

⁴¹ Mivel a neve (*Myrobalanum*) nem fér bele a hexameterbe. A növényt id. Plinius is leírja (*Naturalis historia* XII. 100–103). A Közel-Kelet egyébként igen sok új fűszerrel és illatszerrel ajándékozta meg a pompakedvelő rómaiakat.

⁴² Orvosságként és arcápolásra is használták.

⁴³ Id. Plinius is említi (*Naturalis historia* XII. 111–123).

⁴⁴ Martialis katonaviselt barátja, Iuvenalis egy későbbi szatírájában (2. 41) persze elítélően ír az ezt használó férfiakról.

⁴⁵ Gyakran emlegetett illatszerárús.

⁴⁶ Martialis római lakásához közeli fürdő.

⁴⁷ Martialis később is gyakran emlegeti ezt a szépséghibát, pl. III. 42 és 72.

⁴⁸ A főként utcán használt zárterű lámpáknál üveg helyett a szarut vagy a sokkal olcsóbb hólyagot használták.

⁴⁹ Az ún. *dioulosz* jellegzetes antik fúvós hangszer, mely két, közös fúvókával egybeépített szárból állt. A jobboldalival magasabb, a baloldallal mélyebb hangokat lehetett kiadni.

⁵⁰ Ez a pánsíp.

⁵¹ Martialis itt az *Aeneis* egyik sorának (I. 368) néhány szavát idézi, ahol persze nem ilyen pajzán témáról van szó, hanem a karthágói Dido honfoglalásáról: egy bikabőrnyi földet kapott, ám ő szíjat vágatott a bőrből, s azzal kerítette körbe a földterületet.

⁵² Mint a versből kitétnik, az ökörfarok ruhakeféként is jól bevált.

⁵³ Az 54. vers után egy újabb példa a rabszolga-úr kapcsolathoz. Martialis ezt viccel oldja fel: a kemény süteménybe úgyis beletörök a foga.

⁵⁴ A termékenység istenét erektált hímtaggal ábrázolták.

⁵⁵ A 79. versben Martialis ötöt említ.

⁵⁶ Ezzel azt hangsúlyozza, hogy nem egy más-tól kapott Saturnalia-ajándék továbbküldéséről van szó.

⁵⁷ A hollókat és a szarkákat is gyakran tanították emberi beszédre.

⁵⁸ Az ókori vélekedés szerint a hollók a szájukkal közöszülnek.

⁵⁹ Philomélát saját sógora, Téreusz csábította el, majd kitépte a nyelvét, hogy ez senkinek ne jusson tudomására. Az istenek a lányt fülemülévé, Téreuszt búbos bankává változtatták.

⁶⁰ Catullus két verset is írt (2, 3) Lesbia verébéről. Martialis későbbi verseiben is többször céloz ezekre a versekre, pl. az I. 7-ben arról ír, hogy a barátja, Stella galambról írt verse jobb, mint Catullusé.

⁶¹ Paccius Antiochus híres orvos volt Augustus és Tiberius uralkodása alatt.

⁶² A Saturnalia ideje alatt a rabszolgák is nagyobb szabadságot élveztek.

⁶³ Prométheusz egy bokor ágainak ürege szájába rejtve lopta el az égből a tüzet.

⁶⁴ A kolduló, s gyakran félmeztelen künikosz (cinikus) filozófusok a tarisznájukat használták párnának.

⁶⁵ Amelynek leveleiből a seprűt készítették.

⁶⁶ Császárkori szokás volt egy külön rabszolgát tartani azért, hogy a morzsákat kézzel összeszedesse a lakomaasztal és a kereveitek alól.

XIV. 70. Priapus sütemény

Enni akarsz egy jót? Nesze, itt van süelve Priápus.
Rághatod ágyékát is – de te tiszta maradsz.⁵⁴

XIV. 71. Malac

Kellemes ünnepet adjon a Sáturnália-sertés:
vaddisznók közt élt, erdei makkot evett.

XIV. 72. Kolbász

Hét sáturnusi nap van:⁵⁵ ezen nyerted te e kolbászt.
Bár ezt én magam is kaptam a hó elején.⁵⁶

XIV. 73. Papagáj

Hadd tudjak meg más szavakat most tőletek immár,
mert azt már tudom én mondani: CAESAR AVE.

XIV. 74. Holló

Hej, köszönő holló,⁵⁷ mért mondják, hogy te szopó vagy?⁵⁸
Hímtag a csőrödben még sose volt, bizony ám!

XIV. 75. Fülemüle

Sír Philoméla ma is Tereus nagy bűne miatt, mert
csendes volt a leány, és csevegő e madár.⁵⁹

XIV. 76. Szarka

Csörgő szarka vagyok, tisztán szólítlak uramnak:
míg nem látsz engem, azt hiszed, emberi hang.

XIV. 77. Elefántcsont kalitka

Hogyha olyat kapnál, amilyent a Catullus-imádta
Lesbia megsiratott:⁶⁰ ebben is élhet akár.

XIV. 78. Gyógyszeres ládika

Orvosi ládika ez, gyönyörű, faragott elefántcsont.
Erre irigy lenne még maga Paccius is.⁶¹

XIV. 79. Korbács

Játsszatok ám pajkos rabszolgák, játsszatok ám csak!⁶²
El van zárva ma ez, s ott marad öt napon át.

XIV. 80. Virgács

Gyűlöl a gyermeknép – és kedvel az iskolamester,
s bennünk kapta meg az emberiség a tüzet.⁶³

XIV. 81. Tarisznya

Hadd ne cipelje csupasz cinikus koldult vacsoráját,
s hálótárs se legyen:⁶⁴ kér a tarisznya szegény...

XIV. 82. Seprű

Régen a seprűnek fontos becse volt: bizonyítja a pálma.⁶⁵
S nyugszik a seprő most: itt van a morzsaszedő.⁶⁶

XIV. 83. Kéz alakú elefántcsont hátkaró

Védi a hátat e kéz, ha a bolha harapja keményen.
Bolha – vagy éppen, ami nála is undorítóbb.

XIV. 84. Fa-könyvtok

Hogy köpenyed s a togád rojtosra ne tépje tekercesed,
hosszú életet ad könyvpapíroznak e fa.

- XIV. 85. Pávaszem-erezetű ágy
Ágynak adott nevet ő, gyönyörű szép tollai révén:
most Júnó madara, s régen a Százszemű volt.⁶⁷
- XIV. 86. Nyeregtakaró⁶⁸
Tedd e nyeregtakarót, te vadász, a sebes paripádra:
szőrén ülve nagyon dörzsöli fütykösödöt.
- XIV. 87. Ebédlőkerevet
Teknőcpáncélos, félhold alakú kerevet, nézd.
Nyolcan⁶⁹ használják: eljöhet az, ki barát.
- XIV. 88. Teknőspáncél-tál
Azt gondoltad, nőnemű szárazföldi e teknős?
Tévedsz: tengeri és hímnemű préda vagyok.⁷⁰
- XIV. 89. Citrusfa-asztal
Megnyerted most Atlas ajándékát:⁷¹ e kis asztalt.
Egy aranyasztal sem lenne talán becsesebb!
- XIV. 90. Juharfa-asztal
Nem vagyok úgy erezett, se a mór erdők csemetéje,⁷²
mégis jól tudom én, hogy milyen egy lakoma.
- XIV. 91. Elefántagyar
Hány bikatestet emelt a magasba! Tehát ne csodáld, hogy
Líbia fáját is tartani bírja e fog.⁷³
- XIV. 92. Ötlábnyi mérőrud
Jelzéses, hegyezett végű tölgyrud nagyon is kell:
hogya az építész csal, te leleplezed így.
- XIV. 93. Antik kupa
Ez nem friss darab ám: ezt még Mentór⁷⁴ remekelte.
Ebből elsőként vésnöke itta a bort.
- XIV. 94. „Bátor edény”⁷⁵
„Bátor edény” vagyok én, a szegény népeknek üvegkincs.
Forró víz se teszi tönkre az oldalamat.
- XIV. 95. Metszett aranycsésze
Persze a callaicus nemes érc⁷⁶ keresett dolog, ámde
több a művészi becse: mestere Mys⁷⁷ maga volt.
- XIV. 96. Vatinius-korsó
Itt van a varga Vatínus emlékére e korsó,
vedd el. Az orra bizony őneki volt a nagyobb.⁷⁸
- XIV. 97. Aranyszélű ezüstitál
Meg ne gyalázd az aranyszélű tálad kicsi hallal:
az két font súlyú márna legyen legalább.
- XIV. 98. Arretiumi⁷⁹ cserépkorsó
Csak ne becsüld le, javaslom, az Arretiumbeli korsót:
tuszk cserepekkel adott Porsena⁸⁰ dús lakomát.
- XIV. 99. Öblögető
Bár barbárként jöttem a festettképi britektől,
Róma sajtájának mondana már szívesen.

- ⁶⁷ A mítosz szerint az Iót őrző százszemű Argoszt Hermész ölte meg, majd Héra pávává változtatta.
- ⁶⁸ A mai értelemben vett nyeret a rómaiak nem ismerték.
- ⁶⁹ Általában $3 \times 3 = 9$ személy ülte (heverte) körül az asztalt, de kisebb méretű kereveteiket használva a középső részen csak kettőnek jutott hely.
- ⁷⁰ A tengeri teknősök páncélja többet ért a szárazföldiekénél, ugyanígy a hím példányoké is a nőstényekénél.
- ⁷¹ Az észak-afrikai Atlasz-hegység erdeiből. Nem volt ritka a művészi faragású asztallap, amely valóban igen sokat ért.
- ⁷² Tehát nem pávaszem-erezetű (lásd 85. vers), és nem is az Atlasz-hegységből való.
- ⁷³ Vö. 3 vers.
- ⁷⁴ Híres görög szobrász és vésnök a Kr. e. 4. század első felében. Id. Plinius szerint (*Naturalis historia* XXXIII. 154) mindössze négy pár edényt készített.
- ⁷⁵ Igénytelen kivitelű, de vastag, préselt üvegből készült edények, amelyekben bátran lehetett főzni is.
- ⁷⁶ Hispania északi részéről való, ahol gazdag aranybányák voltak.
- ⁷⁷ Görög vésnök a Kr. e. 5–4. században.
- ⁷⁸ Az illető Nero korában élt, a nagy orra miatt neveztek el róla egy szintén „nagy orrú” korsót.
- ⁷⁹ Etruriai város.
- ⁸⁰ Etruszk király, a római történelemben fontos szerepet játszott.

- ⁸¹ Catullus Veronában született, ahol, úgy lát-
szik, az óslakos kelták jellegzetes formájú
kupáját használták. Rhaetia észak-itáliai vi-
dék.
- ⁸² Surrentum (a mai Sorrento) városa nemcsak
a boráról, hanem cserépedényeiről is híres
volt, lásd *Ajándékok könyve* 110.
- ⁸³ A rómaiak az erős, testes óborokat szeret-
ték. Mivel ezeket tisztán inni korhelységnek
számított, általában vízzel hígítva, fröccs-
ként fogyasztották. Idővel különböző mód-
szerek és eszközök alakultak ki az ehhez
szükséges víz kellő hőfokának és tisztasá-
gának elérésére: esetenként a vizet felfor-
ralták (ez egészségügyi szempontból
amúgy is ajánlatos volt), majd hóval lehű-
tötték stb. Lásd a következő epigrammákat
is, illetve a 116–117. verseket.
- ⁸⁴ Setia latiumi város a Pomptinus lápvidék
melletti dombokon, lásd *Ajándékok könyve*
112.
- ⁸⁵ Ismeretlen személy.
- ⁸⁶ Bacchust általában leopárd hátán ülve ábrá-
zolták, nem tigrisén.
- ⁸⁷ Attól félve, hogy eltöri.
- ⁸⁸ Saguntum hispaniai város, ahol olcsó, gyen-
gebb minőségű fazekastermékeket gyártot-
tak.
- ⁸⁹ Iuvenalis is írja (V. 43–44), hogy divat volt a
gyűrűkről levetetni és pohárra tétetni az ék-
köveket.
- ⁹⁰ Cosmus híres illatszerárus volt. Előfordult,
hogy ízesítésül illatszert kevertek a borba,
illetve parfümös üvegekbe töltöttek és ab-
ból ittak.
- ⁹¹ Lakomákon, amphitheatrumban gyakran
frissítették fel a levegőt víz vagy illatszerek
öntözésével, permetezésével, de esetenként
bort is spricceltek szét ugyanígy.
- ⁹² A *murra* valószínűleg áttetsző, színjátészó
ásvány, achátféle.
- ⁹³ A campaniai Sinuessa melletti hegy adta a
rómaiak egyik legkiválóbb borát. Lásd
Ajándékok könyve 111.
- ⁹⁴ A legegyszerűbb kivitelű, hagyományos
formájú, régimódi agyagedényeket Cumae-
ban készítették, ahol a szintén „régimódi”
jósnő, a cumaei sibylla működött.

XIV. 100. Kelta kupa (*panaca*)

Ismered azt a helyet, mely látta születni Catullust?
Ebből ittad, ugye, Rhaetia jó borait?⁸¹

XIV. 101. Gombástál

Bár gombák adták nemesen csengő nevetem, most
egyszerű zöldséget tálalok én – szomorú!

XIV. 102. Surrentumi kupa

Vedd e kupát, amelyik nem piszkos agyag szüleménye
ám Surrentumból könnyü korong gyereke.⁸²

XIV. 103. Fém hűtő-szűrő⁸³

Sétia jó borait⁸⁴ – hallgass rám – hűtsd a havammal:
gyenge itókákhoz jó a szövettasak is.

XIV. 104. Vászonszűrő

Lám, e szövettasak épp ugyanúgy elbánik a hóval:
fémesszközzel sem lenne borod hidegebb.

XIV. 105. Asztali kancsók

Helyben lesz a hideg víz mindig, s helyben a forró:
persze a megfelelő hőt te keverd ki azért.

XIV. 106. Cserépkorsó

Kajla fogantyújú pirosas korsó a tiéd most:
hús vizet ebből kér Fronto, a nagy sztoikus.⁸⁵

XIV. 107. Boros serleg

Engem a sok satyrus kedvel s Bacchus, meg a tigris,⁸⁶
mely gazdája borát nyalja a lábairól.

XIV. 108. Saguntumi kupa

Hogy míg tölt s idehozza neked, ne remegjen a szolgád,⁸⁷
vedd a saguntumiak⁸⁸ szimpla agyagpoharát.

XIV. 109. Drágaköves kupa

Látod a drágakövekben a szkíta tüzek ragyogását?
S hány gyűrűsujjat meztelenít le kupád?⁸⁹

XIV. 110. Ivóflaska

Íme a flaska, melyen Cosmus jele látszik: igyál csak,
kéjenc, hogyha a túl fűszereset szereted.⁹⁰

XIV. 111. Kristályváza

Míg izgulsz, hogy elejted a kristályt – tényleg elejted:
mert ideges kéz ront. Persze az óvatos is.

XIV. 112. Permetező

Jupiter ontja a friss vizet innen a permetezőből,
hogy te vegyítsd italod. Most csupa bor folyik itt.⁹¹

XIV. 113. Murrupalack⁹²

Forrón is szereted? Ha tüzes már, murrupalackba
töltsd a falernumit.⁹³ Úgy kapja pikáns zamatát.

XIV. 114. Cumaei csésze

Ezt a kicsiny, cumaei vörös talaj-adta pohárkát
küldte a földije, a szűzi sibylla neked.⁹⁴

- XIV. 115. Metszett üvegekupa
Nézd Nílus remekét! S mert mindig szebbet akarna adni a mestere... ej, mennyi darabja selejt.⁹⁵
- XIV. 116. Hóval hűtő korsó⁹⁶
Spólétum bora van, vagy marsus lőre⁹⁷ kupádban?
Kell-e nemes hóval hűteni hát vizedet?
- XIV. 117. Ugyanaz
Nem havat inni, hanem hóval hűtött vizet inkább:
Lám csak, a szomjúság mily leleményes, ugye?
- XIV. 118. Ugyanaz
Massiliából jött füstöshöz⁹⁸ hóvizet adni?
Ej, te fiú, nekem úgy többbe kerülne a víz!
- XIV. 119. Éjjeliedény
Ujjcsettintéssel hívnak, de ha késik a szolgál,
úgy a helyettesítőm gyakran az ágynemű lett.⁹⁹
- XIV. 120. Ezüst merőkanál
Persze, kanálnak hív a lovagsereg és az atyák is,
ámde *kalánnak* hív sok buta nyelvtanító.¹⁰⁰
- XIV. 121. Csigáskanal
Jó a csigához ez, ám jó épp ugyanúgy a tojáshoz:
akkor mért hívják *így* a csigáskanalat?
- XIV. 122. Gyűrű
Régebben gyakoribb, de ma ritka, baráti ajándék.
Boldog az ember, akit társa kísér, a lovag.¹⁰¹
- XIV. 123. Gyűrűtartó szelence
Hogyha kenőcsös az ujjad, a nagy gyűrűd le-lecsúszhat.
Itt biztonságban tarthatod ékszeredet.
- XIV. 124. Toga
Általa római népe togássá s földnek urává
lett: ki nagy atyja elé rakta a csillagokat.¹⁰²
- XIV. 125. Ugyanaz
Hogyha feláldoznád szívesen kora hajnali álmod,
úgy több sportula¹⁰³ lesz – persze togád kopik ám.
- XIV. 126. Spártai gyapjúköpeny (*endromis*)
Szokta ajándékozni szegény, ám hordani már nem.¹⁰⁴
Bunda helyett is jó néha e gyapjúköpeny.
- XIV. 127. Canusiumi barna gyapjú
Küldi Canusium¹⁰⁵ ezt: zavaros méhsőrszínű gyapjú.
Örvendhetsz neki, mert ez sohasem kopik el.
- XIV. 128. Gall bárd-csuklya
Gallia Santonból bárd-csuklyát ad teneked most.¹⁰⁶
Cerkófmajmokon is láttam ilyent a minap.¹⁰⁷
- XIV. 129. Canusiumi vörös gyapjú
Róma sötétbarnát hord, Gallia jár a vörösben.
Errefelé a fiúk és katonák szeretik.¹⁰⁸

- ⁹⁵ Metszés közben gyakran eltört, megrepedt az üveg.
- ⁹⁶ Lásd a 103. vers jegyzetét.
- ⁹⁷ Ezek gyengébb minőségű borok voltak (lásd *Ajándékok könyve* 120–121), tehát nem is érdemes e drága módszerrel hűteni.
- ⁹⁸ Hogy a messzebből, pl. Massiliából hozott gyengébb minőségű bor jobban elálljon majd bennük, kifüstölték az amphorákat, így a beléjük öntött ital is füstszagú lett. Lásd *Ajándékok könyve* 123.
- ⁹⁹ Hogy ez valóban megtörténhetett, arra bizonyosággal szolgál egy pompeji verses fal-felirat: „Ágyba pisáltunk, s ez hiba volt, fogadás, igazad van. / Kérded, mért oda ment? Rakj a szobákba bilit!” (*CIL* IV. 4957).
- ¹⁰⁰ Az eredetiben a *ligula*, illetve a régies, de etimológiailag helyes *lingula* kifejezés található. A rómaiak viszonylag ritkán használtak kanalat, a leveseket is csészéből itták, inkább csak merőkanalat, illetve egyéb célokra kisebb kanalakat, ahogy a következő versben is írja Martialis.
- ¹⁰¹ A gyűrű a lovagrendbe tartozás jele volt. Előfordult, hogy a gazdag patrónus egy nagy pénzadománnyal és gyűrűvel a lovagrendbe emeltette kliensét. A költő később több verset is írt erről a témáról, pl. V. 19 és 25.
- ¹⁰² Martialis az első sort Vergiliusból idézi (*Aeneis* I. 282). Sajnos a latin és a magyar szórend különbözősége miatt nem lehet a meglévő magyar fordításokból átvenni ezt a sort. A disztichon egyébként Domitianusról szól, aki templomot emelt apjának, Vespasianusnak, valamint kötelezővé tette a togaviselést bizonyos alkalmakkor.
- ¹⁰³ A hajnalban patrónusukat köszöntő kliensek napidíja.
- ¹⁰⁴ Fürdőköpenyszerű ruhadarab volt, amelyet elsősorban a testedzésben megizzadt tehetősebbek vettek magukra.
- ¹⁰⁵ Apuliai város, ahol olcsóbb gyapjúszöveteket készítettek.
- ¹⁰⁶ Eredetileg az illyriai *bardaeusok*, esetleg a gall bárdok hordták ezt a ruhadarabot, de népszerű lett Rómában is.
- ¹⁰⁷ Nyilván idomított majomról lehet szó, lásd 202. vers.
- ¹⁰⁸ A római katonák Marius hadügyi reformja óta egyöntetűen fakóvörös tunikát viseltek – ahogy nyilván a katonásdit szívesen játszó fiúk is.

¹⁰⁹ Már mint a cirkuszi versenyklubok színei.
Lásd az 55. vers jegyzetét.

¹¹⁰ A hispaniai Baetis folyó környékén vöröses gyapjút adó juhokat tenyésztettek, míg a többi gyapjú, a híres tyrusi is, csak festés után kapta meg jellegzetes színét.

¹¹¹ Nyilvános helyeken togában kellett megjelenni, amely fölé rossz idő esetén is csak fehér köpenyt vehettek fel.

¹¹² Erről szól később a IV. 41 vers is: „Hogyha szavalni akarsz, egy sálat kötsz a nyakadba. / Hát, inkább a fülem kéne betömni vele.”

¹¹³ A liburnus (illyriai) gyapjú, úgy látszik, meglehetősen könnyen elhagyta színét és megfestette a fehér köpenyt.

¹¹⁴ A kis-ázsiai Kilikiából terjedt el a kecskeszőrből szőtt szűrős, de vastag zokni, amelyet később Észak-Afrikában is készítettek. Ezt felvéve valóban úgy megizzadt az ember lába, mintha Afrikában lenne.

¹¹⁵ Saturnalia ünnepén nem hordták a togát, mindenki kényelmesebb ruhákban ment ki az utcára is.

¹¹⁶ Észak-Itáliában, Pataviumban készítették a legvastagabb, legdurvább szövésű gyapjúszövetet, amelyet természetesen főleg az alsóbb néprétegek viseltek.

XIV. 130. Bőrköpeny

Hogyha utazni akarsz, indulj bár tiszta időben,
záporosó ellen kell ez a bőrköpeny ám.

XIV. 131. Skarlát gallérköpeny

Hogyha a kék vagy a zöld tetszik,¹⁰⁹ minek akkor a skarlát?
Jól belegendoltál? Sorsodat így ne kísértsd!

XIV. 132. Süveg

Hogyha tehetném, én adnék szívesen puha köntöst...
Látod, ajándékot csak kobakodra adok.

XIV. 133. Baetisi vörös gyapjú

Gyapjúm nem hazudik, s a színét sem veszti a kádban:
tyrusi ezt teszi ám. Engem a juh színezett.¹¹⁰

XIV. 134. Mellszalag

Jól leszorítsd a barátnóm bimbózó kicsi keblét:
így lesz majd mindig kézrevaló igazán.

XIV. 135. Fehér köpeny

Amphitheátrumban javasolt használni, szerintem:
hogyha togád hideg, úgy kell a fehér köpeny is.¹¹¹

XIV. 136. Lakomakabát

Fórum, bíróság? Mi közünk is lenne ezekhez?
Bennünk csak színes ágykereketre heverj.

XIV. 137. Sál

Hogyha szavalni fogok, s te meg ott ülsz kényszeredetten,
akkor e sálad majd óvja szegény füleid.¹¹²

XIV. 138. Bolyhos felöltő

Tél idején nincsen sok haszna a könnyű ruháknak:
bolyhaim által ezek is melegebbek azért.

XIV. 139. Asztalterítő

Tedd asztalterítőddel a citrusodat nemesebbé –
s nálam hadd legyen ott majd a pohárlenymomat.

XIV. 140. Liburnus csuklya

Mért engem húznál, te számár, fel az új köpenyedre?
Hószinü még belebújsz – s zöld amikor leveszed.¹¹³

XIV. 141. Kilikiai zokni

Nem gyapjúból van, de büdös bakkecske-szakállból.
Lábaid azt hihetik: Afrika földje ez itt.¹¹⁴

XIV. 142. Háziköpeny (*synthesis*)

Míg a togád maga öt napon át pihenésnek örülhet,¹¹⁵
bátran felveheted bárhova ezt a ruhát.

XIV. 143. Pataviumi tunika

Vastag, triplaszövésű Patáviium-adta daróc ez.
Fűrész szabja ki tán ezt a tömött tunikát.¹¹⁶

XIV. 144. Szivacs

Sors keze ad szivacsot neked. Asztalodat letörölni
épp jó. Csak ha vizes, jól nyomogasd ki előbb.

XIV. 145. Bolyhos köpeny

Tán a fehér színe vagy bolyhos puhasága miatt van,
 hogy szívesen viseled kánikulában is ezt.

XIV. 146. Párna

Kend be fejed Cosmus „levelével”¹¹⁷ s átveszi párnád.
 Bár elszáll a hajad illata – őrzí a toll.

XIV. 147. Bolyhos pokróc

Bíbor bolyhaival melegíti az ágyad e pokróc.
 Ám de mit ér, ha fagyos benne a vén feleség?

XIV. 148. Ágytakarók

Ágyad meztelenül ne álldogáljon:
 két nővér¹¹⁸ – betakarni őt – mi jöttünk.

XIV. 149. Mellkendő

Nagy mellekkel odébb! Csak a gyenge leányka viseljen!
 Hószinü kis kebelét tartani – élvezet ám.

XIV. 150. Tarka szőttes

Memphisi földről jött az imént számodra ajándék:
 nílusi szőttes most győzte le itt Babylont.¹¹⁹

XIV. 151. Öv

Most hosszú vagyok én, de ha drága teher növekedne
 bent a hasadban, hát úgy rövidebb leszek ám.

XIV. 152. Négyszögletű bolyhos ágytakaró

Ágytakarót ad a hely, mely látta születni Catullust;¹²⁰
 szép helicáoni táj lett azután a hazám.¹²¹

XIV. 153. Derékszínór

Egy vagyonos tunikát is ad – én most csak felövezlek.
 Hogyha vagyont kapnék, kapsz tunikát s övet is.

XIV. 154. Ametiszt színű gyapjú

Bár ittas vagyok én a sidóni biborcsiga-vértől,
 akkor mért lettem nektek a „józan anyag”?¹²²

XIV. 155. Fehér gyapjú

Gyapja szerint első Ápúlia,¹²³ Párma jön aztán,
 s harmadik Altínium¹²⁴ nagyszerű juhserege.

XIV. 156. Tyrusi bíborgyapjú

Ezzel lepte meg egykor a pásztor a spártai nőjét.¹²⁵
 Rosszabb volt az, amit Léda, az anyja viselt.

XIV. 157. Pollentiai¹²⁶ gyapjú

Nem pusztán feketés, gyászos gyapjút ad e környék:
 gyakran serleget is küld agyagos talaja.

XIV. 158. Ugyanaz

Hordhatják e sötét gyapjút a lenyírt haju szolgák,
 mert őket sohasem látja az asztalod ám.¹²⁷

XIV. 159. Leucon¹²⁸ párnatöltelék

Tán nyom az ágyheveder: lelapultak a tollak alattad?
 Ez leucon gyapjú nyírata: vedd, a tied.

¹¹⁷ Vagyis különféle növények leveléből készített kenőcsével.

¹¹⁸ Két egyforma ágytakaróról van szó.

¹¹⁹ Míg korábban az ázsiai szőttek voltak kedveltek Rómában, a császárkorban az egyiptomi munkák jöttek divatba.

¹²⁰ E sor második része azonos a 100. vers második részével.

¹²¹ Tehát veronai az alapanyaga, de Pataviumban szőtték, amelyet Helicaon apja, Antenor alapított.

¹²² A görög *amethüsztosz* jelentése: bortól tartózkodó. Az ókori közhiedelem szerint az ametiszt drágakő, illetve az ilyen színű tárgyak megvédenek a részegség ellen.

¹²³ Város az Aufidus folyó partján.

¹²⁴ Város a Padus folyó torkolatánál.

¹²⁵ Vagyis a trójai Parisz a spártai Helenét.

¹²⁶ Picenumi város.

¹²⁷ A felszolgálást végző házi rabszolgák természetesen jobb minőségű ruhát kaptak, mint pl. a vidéki birtokon dolgozók.

¹²⁸ Gallia Belgicában lakó nép. Az elkészült bolyhos szövetről lenyírt hulladékot szívesen használták párnatölteléknek.

¹²⁹ A cirkuszok kemény üléseihez lehetett venni sással vagy fűvel bélelt párnákat. A szegényebbek ilyeneket használtak otthon is.

¹³⁰ Spártai város az Eurótasz folyó partján, ahol hatyúk éltek. A mítosz szerint itt zajlott Léda és a hatyúvá változott Zeusz násza is.

¹³¹ Ha bezárt a fürdő, akkor a labdázásba belefeledkezett illető már csak valamelyik nyilvános utcai vízvezetéknel tudott megmosakodni.

¹³² Apollón eldobott diszkoszával véletlenül ölte meg Hüakinthoszt.

¹³³ Orpheusz, amikor kihozta Eurüdikét az alvilágból, nem tudta megállni, hogy ne nézzen vissza rá, így újra elveszítette.

¹³⁴ Orpheusz lantjátéka hatással volt az állatokra és a növényekre is. Történetét gyakran adták elő színházakban, sőt amphitheátrumokban is (lásd *Látványosságok könyve* 24–25). De ha rosszul játszották, akkor kifütyülték a lantost. A vers utalhat arra is, hogy a lantot egyre inkább kiszorította a színházakból a fuvola.

¹³⁵ A római gyerekek karikái fémből készültek, és ahogy a következő versből kitűnik, csengők voltak rajta, hogy a járókelők kitérhessenek előle. A kocsikerekre persze nem lehetett tenni, ez csak Martialis tréfája.

¹³⁶ Domitianus a Rajna melletti győzelme után megkapta a Germanicus melléknevet. A felköszöntéskor annyiszor kellett inni, ahány betűből állt a felköszöntött neve.

¹³⁷ Strongylion szobrának másolatáról és a Caesart megölő Brutusról van szó, ahogy ezt id. Plinius is leírja (*Naturalis historia* XXXIV. 82). Martialis egyébként gyakorta említi ezt a szobrocskát, bizonyos értelemben a saját művészetének jellemzésére: „előkről faragok pici szobrokat én lecsiszolva” (IX. 50. 5).

¹³⁸ Praxitelész művének másolata, a „gyíkölő Apollón”, melynél a kezében nyilat tartó isten figyel a fatörzsön felé kúszó gyíkot. Az ábrázolást id. Plinius is leírja (*Naturalis historia* XXXIV. 70), ennek alapján sikerült azonosítani a fennmaradt római másolatok között.

¹³⁹ Talán az athéni Nikiasz (Kr. e. 4. század) művének másolata, amelyet Augustus hozott el az elfoglalt Alexandriából, lásd id. Plinius, *Naturalis historia* XXXV. 131.

¹⁴⁰ Hermaphroditosz Hermész és Aphrodité fia. Egy forrásban fürödve a forrásnimfa beleszeretett, és azt kérte az istenektől, hogy egyesítsék kettőjük testét.

XIV. 160. Cirkuszipárna-töltelék
Cirkuszi párnákat tömnek ki metélt tavi sással.
Nyírata nem lévén, ezt a szegény veszi meg.¹²⁹

XIV. 161. Tollpelyh
Hogyha pihenni akarsz, ad Amyclai¹³⁰ jó puha tollat:
ottani hatyúkról spártai tépte neked.

XIV. 162. Széna
Tömd ropogósra a matracodat, meglopva az öszvért.
Gondok a durva, kemény ágyakat elkerülik.

XIV. 163. Csengő
Tedd le a labdákat: zárórát csenget a fürdő.
Vagy hazamenve elég lesz ma az utcai csap?¹³¹

XIV. 164. Diszkosz
Míg csillogva repül nagy súllyal a spártai diszkosz,
hátrébb tőle, fiúk: újra bűnös ne legyen.¹³²

XIV. 165. Lant
Eurydicét ő adta, de elvesztette a költő:
bár szeretett, nem volt benne elég türelem.¹³³

XIV. 166. Ugyanaz
Gyakran a Pompeius-színházból is kifütyülték,
bár fákat vonzott és vadakat vezetett.¹³⁴

XIV. 167. Pengető
Hogy ne legyen hevülő vérhólyag az ujjadon egy sem,
lantod húrjaihoz kell ez a pálcica is.

XIV. 168. Karika
Ez mi? Talán abroncs? Igazán egy hasznos ajándék:
bár gyermekkarika – én a kerékre rakom.¹³⁵

XIV. 169. Ugyanaz
Csörgő gyűrűkkel mért van karikád telerakva?
Így a tömeg közepén is szabadon gurul ez.

XIV. 170. Arany „Győzelem”-szobrocška
Ezt Ő sorshúzás nélkül megkapja: a Rhénus
adta nevét. Tízszer töltés poharamba, fiú!¹³⁶

XIV. 171. „Brutus kisgyermeke”
Nem kicsi hírneve van, de nem ám, e kicsinyke szobornak,
mert hiszen ezt a fiút Brutus imádtá nagyon.¹³⁷

XIV. 172. Bronz Gyíkölő-szobor
Hagyd a feléd mászó gyíkot, fondorlatos ifjú:
ő meghalni csupán ujjaid által akar.¹³⁸

XIV. 173. Festmény Hyacinthusról¹³⁹
Haldokló szemeit, lám elfordítja az átkos
diszkoszról. Phoebus bűne – s a gyásza is ő.

XIV. 174. Márvány Hermaphroditus-szobor
Férfi a vízbe menet – s kifelé már nőnemüként jött:
egy rész még apai, s minden egyéb anyai.¹⁴⁰

- XIV. 175. Festmény Danaéről¹⁴¹
Mért adtál aranyat Danaénak, olympusi isten,
hisz teneked lefeküdt ingyen a spártai nő!¹⁴²
- XIV. 176. Germán maszk
Játékos fazekas formálta batáv¹⁴³ vörös arc ez:
bárha te csak neveted, egy gyereket megjíesztsz.
- XIV. 177. Bronz Hercules-szobor
Két kígyót fojt meg rájuk se tekintve e gyermek:¹⁴⁴
cseppnyi kezétől már félhet a hydra akár.
- XIV. 178. Terrakotta Hercules-szobor¹⁴⁵
Bárha törékeny, azért le ne merd fitymálni e szobrot!
Nem derogál *neki* sem, hogy nevemet viseli.¹⁴⁶
- XIV. 179. Ezüst Minerva-szobor
Mondd, harcos hajadon, megvan sisakod meg a dárdád,
és hol a...? „Már Casear hordja az aigisomat”¹⁴⁷
- XIV. 180. Festmény Európéről
Mért is nem lettél bika inkább, istenek atyja,
míg az az argosi lány volt a saját tehened?¹⁴⁸
- XIV. 181. Márvány Leandros-szobor
Bősz hullámok közt kiabálta Leandros, a bátor:
„Inkább nyeljetek el visszafelé, ha jövök!”¹⁴⁹
- XIV. 182. Agyag torzalak
Részeg volt az agyagszörnyet formázva Prométheus:¹⁵⁰
Sáturnáliakor játszadozott maga is.
- XIV. 183. Homerus *Békaegérharca*
Nézz bele Maeonidés eposzába a békaseregről,
és könnyebb szívvel olvasod élceimet.¹⁵¹
- XIV. 184. Homerus pergamenen
Ílias és Priamos ravasz ellensége, Ulixes
együtt mind megfér szépen e bőrlapokon.
- XIV. 185. Vergilius *Szűnyoga*
Vedd szívesen *Szűnyogát* ama nagyszerű Vergiliusnak.
Olvashatsz *Fegyvert s férfiut* is – de ne most.
- XIV. 186. Vergilius pergamenen
Mily kicsi könyv, s belefér az egész nagy Vergilius-mű!
És arcképét is láthatod itt legelől.
- XIV. 187. Menandros *Thaisa*
Ebben adott legelőbb pajzán, ifjonti szerelmet:
akkor nem Glycera – Thais a kedvese még.¹⁵²
- XIV. 188. Cicero pergamenen
Hogyha a társad majd ez a könyv lesz, látni fogod, hogy
hosszu utat tudtok tenni: te és Cicero.
- XIV. 189. Propertius első könyve
„Cynthia”, szépszavu ifju Propertius éneke itt van.
Híres lett nagyon, ám nem kevesebbet adott.

- ¹⁴¹ Talán a hellenisztikus korban élt Artemón művének másolata, lásd id. Plinius, *Naturalis historia* XXXV. 139.
- ¹⁴² Lédát hattyú képében csábította el Zeusz, míg Danaét aranyesőként.
- ¹⁴³ A Rajna torkolatánál élő germán törzs.
- ¹⁴⁴ A mítosz szerint Héraklész már a bölcsőjében megfojtott két kígyót.
- ¹⁴⁵ Ez nyilván egy kisméretű asztali szobor, de valószínűleg annak a nagy istenszobornak a másolata, amelyet a Veiiből származó Vulcanus szobrász készített még Tarquinius Priscus király idejében (lásd id. Plinius, *Naturalis historia* XXXV. 157).
- ¹⁴⁶ Vagyis az igazi Hercules sem bánja, hogy a nevéhez a terrakotta szó kapcsolódik.
- ¹⁴⁷ Az *aigisz* eredetileg Zeusznek készült pajzs volt, ám később Pallasz Athéné mellvértjét értették alatta. Minerva egyébként Domitianus legkedveltebb istensége volt.
- ¹⁴⁸ Iót tehénné változtatta Zeusz, míg egy másik esetben Európét bika képében ragadta el.
- ¹⁴⁹ Leandrosz minden éjjel átúszta a tenger-szorost, hogy találkozhasson Héróval, a kedvesével. Ugyanezt a témát (és csattanót) írja le Martialis a *Látványosságok* könyve 29. versében.
- ¹⁵⁰ A mítosz szerint az első embereket Prométheusz formálta agyagból.
- ¹⁵¹ Vagyis: lásd be, hogy még a nagy Homérosz is kedvelte a tréfát.
- ¹⁵² A Kr. e. 4. században élt görög vígjátékíró, akinek első műve volt a *Thaisz*, igen kedvelték a rómaiak.

- ¹⁵³ Livius műve 142 tekercsből állt, s ez aligha férhetett el egyetlen kódexben, itt tehát valószínűleg a hosszú műből készített kivonatról van szó.
- ¹⁵⁴ Tibullus valóban ezt írta (I. 5. 30), de nem Nemesisről, hanem első szerelméről, Deliráról.
- ¹⁵⁵ Lucanus *Pharsalia* címmel írt történeti eposzt.
- ¹⁵⁶ Valószínűleg C. Licinius Calvus, Catullus költőbarátjának művéről van szó. Martialis nem becsülte sokra, ezért írja, hogy jobb lenne a vízbe dobni ezt a tekercsset, vagy esetleg eleve nem papiruszt, hanem csónakot kellett volna készíteni a papirusznádból.
- ¹⁵⁷ Később azonban megtette ezt Martialis, lásd I. 109.
- ¹⁵⁸ A Martialis által használt két kifejezésnek sportbeli és szexuális jelentése is volt. Az atlétákat szexuális céllal is tartották Rómában.
- ¹⁵⁹ Gades (ma Cadiz) hispaniai város.
- ¹⁶⁰ Thészeusz szűzies fia, aki ellenállt mostohaanyja, Phaidra csábításának.
- ¹⁶¹ Kübelé kis-ázsiai istenasszony papjai Attisz gyászünnepekor cintányérokkal vonultak fel.

- XIV. 190. Titus Livius pergamenen
Itt kicsi pergamenen szorosan van a Livius-összes:
könyvtáramban alig férne amúgy az egész.¹⁵³
- XIV. 191. Sallustius
Itt van hát, akiről a tudós elmék kijelentik:
Crispus az első nagy római historikus.
- XIV. 192. Ovidius *Metamorphose*se pergamenen
Ebben a rengeteg oldalú vaskos hártakötetben
Násónak tizenöt nagyszerű éneke van.
- XIV. 193. Tibullus
Lám a kacér Nemesis szerelemre tüzelte Tibullust,
az meg örült, hogy a „ház gondjaitól” szabadult.¹⁵⁴
- XIV. 194. Lucanus
Vannak, akik mondják, hogy nem költő ez a szerző.¹⁵⁵
Ám aki engem elad, tudja: a könyvkiadóm.
- XIV. 195. Catullus
Úgy tisztelje a nagy s gazdag Verona Catullust,
mint a kicsinyke, szegény Mantua Vergiliust.
- XIV. 196. Calvus könyve a vizek használatáról
Itt a tekercs: a vizek s források felsorolása.
Bárcsak e könyv inkább úszna saját vizein.¹⁵⁶
- XIV. 197. Mini öszvér
Ily kicsi öszvéren sose aggódj, hogy lepotyogsz-e:
hisz magasabban vagy, hogyha a földre leülsz.
- XIV. 198. Gall öleb
Mért gyönyörűség itt ez a kiskutya, tudni szeretnéd?
Nem kezdek bele, mert arra kevés ez a lap.¹⁵⁷
- XIV. 199. Asturiai miniló
Nézd rövidet lép és ritmusra emelgeti lábát:
astur aranyföldről jött ez a kis paripa.
- XIV. 200. Kelta kopó
Nem maga kedvéért, gazdája miatt, vadat új ő,
s egy ép nyúltetemet hoz foga közt teneked.
- XIV. 201. Birkózó
Én nem azért szeretem, mert győz: *lefeküdni* tud ő, s a
négykézlábfigurát jól kitanulta bizony.¹⁵⁸
- XIV. 202. Idomított majom
Nézd, valamennyi gerelyt nagy ügyességgel kikerülte:
cerkófféle majom – farka viszont sose volt.
- XIV. 203. Gadesi lány¹⁵⁹
Úgy ringatja farát, oly csábosan, élvetegen, hogy
maszturbálni fog ám Hippolytus maga is.¹⁶⁰
- XIV. 204. Cintányér
Bár ez a bronz Cybelé szeretőjét szokta siratni,¹⁶¹
hogyha megéhezik, úgy gyakran eladja a pap.

XIV. 205. Fiú

Símává, te fiú, a korod tegyen és ne a dörzskő,
és azután nem fog tetszeni lány sose már.

XIV. 206. Bőröv

Vedd magadra fiú, övét Venusnak:
ölmeleg – csak ez ad tömény szerelmet.

XIV. 207. Ugyanaz

Itt van az öv: Venusunk nektárjával van itatva.
Vágyra tüzelte bizony még Jupitert is e szj.¹⁶²

XIV. 208. Gyorsíró

Fusson bárhogya a szó, de ez itt úgyis megelőzi:
nincs még készen a nyelv, s már befejezte a kéz.

XIV. 209. Kagyló

Tengeri kagylóval lecsiszolt mareótisi háncs¹⁶³ a
jó: akadály nélkül futhat a nádad azon.

XIV. 210. Bolond

Nem ravaszul színlelt és nem hazudott butaság ez.
Az, ki a mértéken túl is okos – nem okos.

XIV. 211. Birkafej

Gyenge nyakát – te galád! – elvágtd a phrixusi kosnak?¹⁶⁴
Ezt érdemli, mikor tőle kapod tunikád?

XIV. 212. Törpe

Hogyha csupán a fejét figyeled, Hector jut eszedbe.
S hogyha egész testét, azt hiszed, Astyanax.¹⁶⁵

XIV. 213. Pajzsocska

Oly gyakran győzik le, de ritkán győz ez a harcban:
mert teneked fakorong, törpe ha felveszi – pajzs.

XIV. 214. Komédiások

Hát, e csapatban nem lesz senki „Utálatos” ügyse,
ámde lehet majd itt bárki a „Dupla csaló”.¹⁶⁶

XIV. 215. Ruhacsat (*fibula*)

Áruld el már végre: a lantosnak s a színésznek
fibula, mért kellesz? „Drágul az óra velük.”¹⁶⁷

XIV. 216. Madarász

Nemcsak a lépvessző, fütty is megcsalja a szárnyast,
míg ravaszul, csendben nyúlik a kézben a nád.

XIV. 217. Vadászsólyom

Szárnyas rabló volt, madarász szolgája ma. Búsong,
míg madarat ragad el: már nem övé az a hús.

XIV. 218. Konyhamester

Hány vendéged lesz és mennyit szánsz lakomádra?
Mondanod ennyit elég – s minden az asztalon áll.

XIV. 219. Ökörszív

Ej, te szegény ügyvéd, nem látsz abból jövedelmet,
hogy kis verseket írsz? Itt van e szív – a tied.¹⁶⁸

¹⁶² Amikor Héra kölcsönkérte Aphroditétől,
hogy elcsábítsa Zeust.

¹⁶³ A papirusz.

¹⁶⁴ Az aranygyapjas juh, amely átvitte Phri-
xoszt a Hellészpontoszon.

¹⁶⁵ Hektór trójai hős, Asztüanax a kislefia.

¹⁶⁶ Menandrosz két komédiájának címe.

¹⁶⁷ Már mint a „pásztoróra”.

¹⁶⁸ Ezt az epigrammát Martialis saját magára
írt versének szokták értelmezni. Mivel a
mai értelemben vett honorárium nem léte-
zett az ókorban, a kiadók csak egyszeri
összeget adtak a szerzőnek, így nem cso-
dálhatjuk, hogy Martialis – bár büszkén
írja, hogy egész Róma ismeri – nem tudott
megélni a versírásból, gyakran szorult köl-
csönökre és mecénások támogatására.

¹⁶⁹ A cukrot nem ismerték az ókorban, mindent mézzel édesítettek.

¹⁷⁰ Az iskolába induló fiúk az utcán, a péknél vették meg reggelijüket. Martialis ezzel egyszersmind arra is utal, hogy kezdődnek a hétköznapok, vége a Saturnaliának, és vége az ünnepi ajándékokat felsoroló könyvnek is.

XIV. 220. Szakács

Főzni tud? Az nem elég. Ne legyen rabszolga az ínyem:
ízlésükben az úr és a szakács legyen egy.

XIV. 221. Kis rostély és nyárs

Rostélyocskád izzad a gömbölyü húsdaraboktól,
s közben a hosszú nyárs megsüti vadkanodat.

XIV. 222. Cukrász

Készít majd ez a kéz teneked süteményt, sok ezernyi.
Minden szorgos méh csak neki gyűjtöget ám.¹⁶⁹

XIV. 223. Lángos

Ébresztő! A fiúknak a pék már reggelit árul,
s zengve köszöntik a fényt nagytarajú kakasok.¹⁷⁰

Bálint Gábor fordítása